

Początki Krowodrzy

Tereny wsi w części należały do księcia, który przekazał ją mieszczanom krakowskim a w części do biskupów krakowskich.

W roku 1220 biskup krakowski Iwo Odrowąż nadał swą wieś biskupią zwaną Crovodra, sprowadzonym z Vienny we Francji, braciom Szpitalnikom. Kanonicy regularni - Szpitalnicy Ducha św. de Saxia, nazywani byli potocznie w Polsce "duchakami," poświęcali się usłudze szpitalnej, nosili na czarnej sukni biały krzyż na piersiach. Wieś Krowodrza weszła więc w uposażenie konwentu św. Ducha w Krakowie.

5 czerwca 1257 Bolesław Wstydlivy przywilejem lokacyjnym Krowodrzę nadał Krakowowi, którego obszar liczył wówczas około 50 hektarów:

"Chcemy także i zezwalamy miastu już wymienionemu, aby na rolę i pastwiska i na inne użytki mieli prawem dziedzicznym wieś, która zwyczajnie Rybitwy się zowie, z wszystkimi tej wsi przynależnościami z wyłączeniem tylko stawów; także z całym terytorjum, które jest między miastem a rzeką Prądnikiem łukiem od wsi wyżej rzeczonej Rybitwy aż do wsi nazwanej Krowodrzą, tak, aby i ta wieś Krowodrza, ze swemi przynależnościami była objęta, nie naruszając jednak praw biskupa tak co do niej, młynów, jak rzeki wyżej rzeczonej."

Średniowieczny widok na Kraków od zachodu

W połowie XIII wieku wieś zapisywano jeszcze jako Crovodra. Nazwa Krowodrza utrwaliła się dopiero pod koniec XV wieku - oznaczała miejsce, w którym po uboju odbywało się skórowanie krów.

Krowodrza wchodziła w skład tzw. Biskupiego, należącego do jurydyk duchownych. Prawdopodobnie biskupi krakowscy mieli w Krowodrzy swój letni dwór. Uposażenie miasta wkraczało w pierwotne uposażenie konwentu św. Ducha, toczyły się więc ustawiczne spory pomiędzy Krakowem a zakonem o jurysdykcję. W Krowodrzy były liczne folwarki, pola uprawne wytyczone w systemie łąnowym, zagony tytoniu, ogrody i łąki oraz las.

Uprawy nawadniane były wodą z Młynówki Królewskiej - ziemnym akweduktem doprowadzającym wody rzeki Rudawy do centrum Krakowa. Wieś lokowana po 1257 roku na prawie niemieckim zaczęła się rozrastać. Centrum wyznaczono w jej południowej części, gdzie do XIX w. rozwijała się zabudowa ulicowa (wzdłuż obecnej ulicy Mazowieckiej).

Jeszcze w XV wieku Krowodrza rozciągała się dalej na wschód - Długosz pisze, że do klasztoru św. Ducha
 □pertinet totus campus incipiens a custodia extra Cleparz de prope eccl. s. Valentini, cuius eccl. hortus

stat in coenobiali campo□.

Między Biskupiem a Pędzichowem - jurydyką otaczającą Kleparz od północy, poza granicami miasta Kleparza, w pobliżu słowiańskiego kościoła św. Krzyża, naprzeciw kościoła św. Walentego, rozciągały się Błonia - pastwiska ciągnące się ku Krowodrzy i Łobzowowi (dziś place zabudowane między ulicą Długą, Krowoderską i Pędzichowem).

Na tychże Błoniach już w XV wieku miała stać szubienica krakowska. Część Błoni, wzdłuż wsi Krowodrzy, zwała się Szańce - *stationes militum vulgo* (Szańce). Nie wolno tam było stawiać żadnych zabudowań, gdyż pole to miało służyć wojennym ćwiczeniom mieszczan krakowskich i kleparskich oraz obchodom różnych uroczystości publicznych. Tam gdzieś stała także strażnica - *custodia*, o której wspomina Długosz.

Konwent św. Ducha w Krakowie był właścicielem Pędzichowa, Błoni i Krowodrzy. W roku 1550 Zygmunt August potwierdził wszystkie przywileje i *per expressum* wyjął wieś Krowodrzę i inne duchackie dobra z pod jurysdykcji miasta Krakowa i innych miast, Krowodrzę zaś jurysdykcji konwentu zostawił.

Magistrat krakowski pozwał w 1609 roku konwent św. Ducha do assessoryi o wieś Krowodrzę i Błonie, „chcąc sobie te przywłaszczyć". Podobno także i miasto Kleparz, chcąc wieś Krowodrzę podciągnąć do czopowego, pozwało ją w 1616 r. do grodu krakowskiego a potem do Trybunału koronnego, gdzie jak mówi informacja- „conformes sententiae wypadły, deklarujące: *bona Krowodrzaesse terrestria et iure terrestri experiri debere.*"

Dyplom pergaminowy pochodzący z XVII wieku, potwierdzał niezbitcie właścicieli Krowodrzy. W dokumencie tym, Wawrzyniec Studziński z żoną Reginą sprzedali swój dom z ogrodem *in fundo villae Krowodrza Wojciechowowi Kuth i Zofii, małżonkom* za 300 zł.p. Sprzedaż nastąpiła w 1637 r. "*in iudicio bannito oportuno*" wsi Krowodrzy, w obecności wójta i czterech przysiężników, za pozwoleniem i zgodą ks. Waleryana Stoleckiego, prowincjała klasztorów św. Ducha w Polsce i „proboszcza konwentu krakowskiego", który to dokument podpisał i kazał przywiesić swoją prowincyalską pieczęć (owalną 37 x 31 mm., w puszcze blaszanej na konopnym sznurku).

Krowodrzę pieczętowano znakiem z wizerunkiem krowy z podwójnym krzyżem Duchaków między rogami. Pieczęcie wsi Krowodrzy znamy tylko dwie: jedną - jak wnosić można z XVI w., drugą zaś- z roku 1717. Niewątpliwie musiały istnieć także pieczęcie wcześniejsze, skoro konwent Duchaków miał tam swoje ziemie i jurysdykcję od pierwszej połowy XIII w.

Browar związany z folwarkiem szpitalnym zakonu Duchaków de Saxie przylegał do Młynówki Królewskiej. Browar (mieszczący się między dzisiejszymi ulicami: Mazowiecką a Grottgera) istniał jeszcze po kasacie dóbr zakonu w 1788 roku (do końca XIX w. teren, gdzie znajdowały się obiekty związane z browarem nazywano Browarkiem).

"Różnemi czasy jako jurydyki (wyjęte z pod jurydykcji miejskiej) dokoła śródmieścia występują: Na angielskiem (Radziwiłowskie), Biskupie, Brzeg miejski, Czarna ulica, Czarna wieś, za ś. Florjanem na Kleparzu (Błonie), Garbarze, Gramatyka, Groble albo jurydyka Tarłowska, Krowodrza, Krupniki, Lubicz, Łobzów, Morsztynowskie, Nowa wieś, Nowy świat, Ogrodniki, Pędzichów, Rybaki - Podzamcze, Retoryka (Ossolińszczyzna), Szlak, Smoleńsk, Stradom, Wygoda, Żydowskie miasto (część Kazimierza). "

Od XVI wieku aż do końca XVIII wieku toczyły się spory, czy wieś należy do jurysdykcji Krakowa, mającego o to ciągłe pretensje. W 1720 roku kanonicy regularni de Saxia konwentu krakowskiego procesowali się o Krowodrzę z Krakowem. W sporządzonym na tę okoliczność dokumencie - „krótkiej informacyi o wsi Krowodrzy z praw Duchaków krakowskich" wykazali, że „wieś Krowodrza nie należy do Krakowa, ani jurysdykcji jego nie podlega".

Po kasacie zakonu w 1783 r. prosperujący od wieków folwark duchacki na Krowodrzy przeszedł w ręce prywatne.

Krowodrza na planie Kołłątajowskim, 1785 r.

{mxc}